

Aljaž Kovač



Aleš Šteger: *S prsti in peto; o prostorih.*

Ljubljana: Mladinska knjiga (zbirka Kultura), 2009.

Aleš Šteger rad govori o prostorih: spomnimo se samo njegovega *Berlina* in še prej knjige *Včasih je januar sredi poletja*. Ob obeh je Šteger vztrajno zatrjeval, da ne gre za potopisa v klasičnem smislu, ampak za teksta, ki se od te zvrsti odmikata, sta fluidna in odprta. S tem se seveda približujeta odprti književni zvrsti par excellence, esaju. In tudi za *S prsti in peto o prostorih* velja enako.

Pa vendar gre tokrat Šteger še korak dlje: če pogledamo že izbiro krajev, o katerih piše, ugotovimo, da ne gre za eksotični Peru ali kozmopolitski Berlin, ampak se *S prsti in peto* v večini osredotoča na domovino, na Ljubljano, Ptuj, na dolgočasni Cambridge, avtorjev drugi dom; Štegrova tendenca po tem, da ne bi pisal dogodkovne književnosti, ampak da bi iz določenega prostora z njemu pripadajočimi in določujočimi kodami, mrežami pomenov in asociacij izvabil njegov lastni modus vivendi, ga prežarčil v človeško intimo in s tem ovekovečil, tako postane še bolj očitna in radikalna, s tem pa tudi neprimerno zahtevnejša.

Nekoč je Lars Gustafsson pod nekim hrastom (ki je leto pozneje nena doma umrl) razlagal o tem, da je esenca poezije v njeni sposobnosti, da lahko ustavi čas. Fiziki bi dodali, da takrat tudi uvije prostor. Prostor-čas je nerazdružljiv dvojec, v fizikalnem in poetološkem pomenu, zato ne preseneča, da Šteger skozi prostor vstopa v čas ali preko prostora v času potuje. V esaju *Dvoje vrat* so ta vrata časovni portal, vendar – pomenljivo – v dialektičnem paru: “Klik druge kljuke se ni le razlikoval od donečega škrta prve, s katerim si je bil v bližnjem sorodu, zvok male črne kljuke je bil nasprotje zvoka velike kovinske.” Dvoje vrat, ki vodi do deda Matijasa (v spominu), in JE vodilo do njega (v podobi – zgodovinski in intimni) je dvoje različnih načinov bivanja, je sinteza induktivne in deduktivne metode, harmonija domišljjskega bravada in kritičnega pretresa. Ravno napetost med tema dvema poloma pa je ključna sestavina eseja, ker se

tako med njima razpne neomejen in nezamejen prostor, ki kar vabi k eksperimentiranju in napne žico, ki omogoča vsebinsko in jezikovno vrhovodstvo. Štegrov delikatni, krhki artizem ima kozmogonično funkcijo: ker njegov prostor ni samo haptičen, ampak je zaresni in čisto pravi prostor-čas, kjer je – tako fizika – prostor ukrivljen pod silo časa, Šteger pazi, da bi ne nanese preveč pritiska in vsega skupaj ne počil. Zdi se, da si vsakokrat nadene rokavice, preden začne v roke jemati drobce spominov, da bi z njih obrisal prah pozabe – in mogoče je to pravi razlog, zakaj ga je izguba rokavic v eseju-pesmi *Rokavica* tako usodno prestrašila.

Esej vedno raste iz napetosti: prostor – čas, indukcija – dedukcija, intima – zgodovina, zato ni čudno, da Štegra v podtalnem sprevačanju forme potopisa odnese v dva ekstrema: v klasične ali “čiste eseje” in v “poskus mišljenja pesmi”. Eseji *Dvoje vrat*, *Odsevi mesta v času*, *Mesto z imenom malodušje*, *Geografija hiše* in *Hotel Penelopa* so, čeprav ne povsem čisti eseji, ker včasih zaidejo v memoarsko ali biografsko prozo (zato so tudi daljši), vendarle zelo blizu tistemu idealu zvrsti, ob katerem je Musil pomislil, da bi bil sposoben prevzeti najvišje duhovnozgodovinske naloge. V dveh še posebno impresivnih tekstih: *Geografiji hiše*, kjer je lok, ki ga Štegru uspe napeti od angleških umivalnikov do Žižka in od stranišč do literature, neviden kot tanka struna, a zato toliko bolj učinkovit; ter v *Hotelu Penelopa*, odličnem poetološkem eseju, kjer Šteger skozi morskotop jamo vstopi v izgubljeni čas Odiseja in potem le-tega znova odkrije v Strniševi poeziji, ki jo razume kot le malokdo, se razkrivajo vsa Štegrova načitanost, intelektualni domet, razsežnost védenja, sposobnost preskakovanja iz enega miselnega modusa v drugega, izvirnost besedja in spet perfekcija sloga. Če temu dodam še poantirane zaključke in domišljijo, s katero poskrbi za presenetljive preobrate, lahko samo modificiram staro puščico Božidarja Borka: “Eseji so Angležem (Slovencem) dobra tolažba sredi neskončne povodnji slabih romanov.”

Drugače sem bral Štegrove “pesniške eseje”: zdi se mi, da tem esejem-pesnim umanjka jasnih spoznavnih prvin, ki bi ustanovile tisti drugi pol že omenjene napetosti: plavajo v tem vmesnem prostoru, lovijo se na medtekstualne in realne kline, a se ob njih samo natrgajo, njihov vsebinski angažma zato izpade medlo in dolgovezno. Kot da bi se pred pisanjem teh refleksij Šteger odločil, da bo napisal pesmi, ki bodo podobne esejem, namesto eseje, ki bodo podobni pesnim. In to je tisto – Štegrovi “čisti eseji” tako ali tako vsebujejo pasuse, ki so dejansko čudovite pesmi v prozi in ki bralcu s svojo ritmičnostjo in izdelanostjo zbudijo otopele membrane pozabe in pozornosti.

Spominja pa se z bralcem tudi avtor; enkrat kot Šteger pripovedovalec, drugič kot Šteger lirski subjekt. Prvega družijo veliko podobnosti s Štegrom državljonom – kot sem rekel, nekateri eseji prehajajo v memoarsko in biografsko prozo – in zato je simptomatično, da je njegov prostor-čas opredeljen takole: “Ko mislim na neki kraj, mislim na prostor kot na bel list, ki sem mu pripisal neki čas. / Neki čas je zmeraj tisti čas. / Kazalni zaimmek nakazuje smer.” (59) Belina papirja spominja na esejev *raison d’etre*: neopredeljenost prostora. Po njem pišemo z orokavičenim jezikom. Ta je Štegrovo domovanje. Lepo si ga je uredil.

In ali je naključje, da je ta citat vzet iz eseja-pesmi *Moja Ljubljana*, pomenljivo ali ne? Morda pač samo meni manjka tako imenovane “negativne sposobnosti”, kot sta spretnosti dojemanja tudi ne povsem določenih idej, podob rekla Coleridge in Keats.

Ves čas omenjam napetost, napetost strune med poloma: v tem je današnji čas eseju naklonjen in mu ni naklonjen. Janko Kos je v ironičnem *Namesto eseja* leta 1953 zapisal: “Težko je namreč v današnjem času pisati kritike in eseje o literarnih zadevah. Kdor se s temi stvarmi ukvarja, bi moral živeti ob uri, ko je literatura bogata, polna problemov in gibanja, ne pa v času, kakršen je naš, ki mu takšna literatura ni dana.” Franc Zadravec je razloge za takratno stanje videl predvsem v omejenosti idejnega pluralizma. Takrat je represija dušila gibanja, probleme in idejni pluralizem. Zadnji je geslo današnjega časa. Dvorezen meč: zdi se, da danes sam idejni pluralizem duši gibanja in probleme; v močvirju domnev poginejo kalčki pravih idej, ki bi gibanja in probleme lahko dali. Posledično sodobnemu eseju umanjata kritični sestavini: polemičnost in dialoškost. Spomnimo se samo *Bele krizanteme*! To je torej bolezen dobe (in prostora), ne samo Štegrova pomankljivost. Navsezadnje ne pozabimo, da najzgodnejše začetke eseja najdemo v antični diatribi.